

IQLIM O'ZGARISHI SHAROITIDA EKOLOGIYA OID QONUNCHILIKNI OPTIMIZATSIYALASH ZARURATI

Mamadjonova Nilufar Nasrullayevna

*O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi
akademiyasi boshqarma boshlig'i,
Markaziy Osiyo atrof-muhitni
muhofaza va iqlim o'zgarishini
o'rganish universiteti magistranti*

Annotatsiya: Mazkur maqolada iqlim o'zgarishi zamonaviy ekologik muammolar markazida turgani, ekologiya bo'yicha faoliyat yuritayotgan davlatlar hamda jamiyat oldida ekologik qonunchilikni optimallashtirish masalasi qanchalik dolzarb ekani yoritilgan. O'zbekiston va jahon tajribasi asosida ekologik qonunchilikda yuzaga kelayotgan muammolar, ularni bartaraf etish yo'llari, zamonaviy ekologik xavfsizlik sarhadlaridan o'rin olgan ustuvor sohalar keng yoritiladi. Shu o'rinda taklif va tavsiyalar ham beriladi.

Kalit so'zlar: iqlim o'zgarishi, ekologiya, qonunchilik, optimallashtirish, atrofmuhit, islohotlar, ekologik xavfsizlik, modernizatsiya, barqarorlik, tabiatni muhofaza qilish.

Аннотация: В данной статье подчеркивается тот факт, что изменение климата находится в центре современных экологических проблем, и насколько актуальна задача оптимизации природоохранного законодательства для стран и общества, работающих в сфере экологии. На основе опыта Узбекистана и мира подробно рассматриваются проблемы, возникающие в природоохранном законодательстве, пути их устранения и приоритетные направления, находящиеся в центре внимания современной экологической безопасности. Также приводятся предложения и рекомендации.

Ключевые слова: изменение климата, экология, законодательство, оптимизация, окружающая среда, реформы, экологическая безопасность, модернизация, устойчивость, охрана природы.

Abstract: This article highlights the fact that climate change is at the center of modern environmental problems, and how urgent the issue of optimizing environmental legislation is for countries and society working in the field of ecology. Based on the experience of Uzbekistan and the world, the problems arising in environmental legislation, ways to eliminate them, and priority areas that are at the forefront of modern environmental security are widely covered. Suggestions and recommendations are also given.

Keywords: climate change, ecology, legislation, optimization, environment, reforms, environmental security, modernization, sustainability, nature protection.

Kirish

Yangi asrda taraqqiyot jarayonlari ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik sohalarda o'ziga xos o'zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. Global iqlim o'zgarishlari naqadar real tahdidga aylanganini bugun barcha qit'alarda kuzatish mumkin. Shu sababli mazkur muammoni tartibga solish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash hamda atrof-muhitni asrash borasida davlat siyosatining muhim ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Ekologik qonunchilikning zamonaviy talablarni hisobga olib, iqlim o'zgarishiga moslashtirilgan holda rivojlantirishini ta'minlash orqali zamindan foydalanishning samarali, ijtimoiy jihatdan barqaror va kelajak avlodlar uchun xavfsiz yo'llarini ishlab chiqish zarurati paydo bo'lmoqda. Chunki bugungi global va milliy darajadagi qonunchilik ko'p hollarda eskirgan me'yorlar asosida shakllantirilgan. Endilikda esa qimorga teng bo'lgan muammolar va yangi chaqiriqlarga mos xalqaro va milliy yondashuvlarni qayta ko'rib chiqish, ularni zamonaviy talab va ehtiyojlarga moslashtirish muhim masalaga aylanmoqda.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Iqlim o'zgarishini yuzaga keltiradigan asosiy sabablar sanaluvchi antropogen va tabiiy omillar tufayli Yerni harorati tobora oshib bormoqda. Atmosferaga tashlanayotgan issiqxona gazlari o'zining ta'sirini nafaqat global, balki mintaqaviy va mahalliy darajada ham ko'rsatmoqda. Suv resurslari kamayishi, vegetatsiya muddatining qisqarishi, hayvonot va o'simlik dunyosida o'zgarishlarning ko'payishi, qurg'oqchilik, yumaloq yomg'irlar, qattiq shamollar, sel va toshqinlar kuzatilyapti. Shu bilan birga, mevali, donli va poliz ekinlarining hosildorligi ham pasaymoqda, ko'plab hududlarda yashash uchun qulay iqlim sharoiti yo'qolmoqda. Ayrim tahlillarga ko'ra, ekologik muammolar tor doirada emas, balki global hamkorlik talab qiladigan, iqtisodiy va ijtimoiy aspektlarga ham ta'sir o'tkazadigan omilga aylangan. Shu jihatdan, iqlim o'zgarishining oqibatlarini yumshatishda ekologik qonunchilik muhim rol o'ynaydi. Ammo mavjud normativ hujjatlar aksariyat holatlarda ancha avvalgi vaqtda, ya'ni zamonaviy iqlim tahdidlariga javob bera olmaydigan shaklda ishlab chiqilgan. Endi esa, yangi, kengaytirilgan funksiyalarga ega bo'lgan, barqaror rivojlanishga xizmat qiluvchi, ijtimoiy va iqtisodiy manfaatlar bilan uyg'un holda ishlab chiqilishi talab etilmoqda [1].

Ekologik qonunchilikni optimallashtirish, uni zamonaviylashtirish — aslida, atrof-muhit himoyasiga bo'lgan yondashuvni tubdan o'zgartirish, fan va texnologiya yutuqlari asosida yangi qonunchilik va tartib-qoidalarni yaratishni anglatadi. Shu nuqtai nazardan, respublika va jahonda ekotizimlarni barqaror saqlash, isrofchilikning

oldini olish, yashil iqtisodiyotga o'tish yo'lida yangi qonunchilik g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi [2].

Ekologik qonunchilik bugungi kunda odatiy nazorat va monitoringdan iborat me'yorlar bilan cheklanib qolmasligi lozim. Aksincha, zamonaviy me'yorlarda quyidagi jihatlar birlamchi o'rin tutishi zarur: yangi tarmoqlarni ekologik asosda rivojlantirish, qayta tiklanadigan resurslarni boshqarish, yashil moliyalashtirish, ekologik xavfsizlikka oid innovatsion loyihalarni qonuniy rag'batlantirish.

Muhokama va natijalar

Hozirgi paytda ekologik qonunchilik kompleks va kross-sektorial (kesishuvchi) yondashuvni talab etadi. Ahli jamiyat, davlat va xususiy sektor vakillari qatnashadigan bahsli muammolarda umumiy yagona qonunchilik asoslari yaratilishi tabiiy. Demak, optimallashtirilgan ekologik qonunchilik nafaqat ekologik, balki iqtisodiy, sotsial va boshqa jabhalarga ham keng yakdillik nuqtai nazaridan yondashuv bo'lishi kerak. Mavjud qonunlarni zamonaviylashtirish jarayonida reglament va normalarni takomillashtirish, ularni pandemiya, global o'sish yoki tabiiy ofatlar kabi holatlarda tezkor moslashtirish imkoniyatiga ega qilish maqsadga muvofiq. Subyektlar uchun aniq va shaffof mezonlar, monitoring, javobgarlik shakllari, ekologik xavfsizlik loyihalarini moliyalashtirishda qulay yondashuvlar ishlab chiqilishi tavsiya qilinadi [3].

Jahon bo'yicha ilg'or tajribalar, jumladan, Yevropa Ittifoqi, AQSH, Xitoy, Kanada kabi davlatlar misolida, ekologik qonunchilikni tizimli ravishda yangilash natijasida barqaror rivojlanish va iqlim o'zgarishining oldini olishda sezilarli yutuqlarga erishilgan. Misol uchun, xalqaro konvensiyalar, Parij kelishuvi, Kyoto protokoli kabi hujjatlar eng zamonaviy ekologik tartib-qoidalarni ishlab chiqishga turtki bo'ldi [4].

O'zbekiston Respublikasi ekologik sohada bir qator dasturlar, konseptsiya va qonunlar ishlab chiqdi va amaliyotga joriy qildi. Lekin, ayrim normativ-huquqiy hujjatlar hayotiy ehtiyojdan orqada qolmoqda, zamonaviy iqlim tahdidlariga yetarli darajada javob bera olmayapti. Masalan, suv va yer resurslaridan foydalanishda zamonaviy ekologik normativlardan chekinish, chiqindilarni qayta ishlash tizimining rivojlanmaganligi, atmosfera havosi ifloslanishining barqaror pasaytirilmasligi, aholining ekologik huquqiy savodxonligi pastligi, monitoringning yetarli emasligi muammolari mavjud.

Yurtimizda "Yashil hudud", "Ekologik ta'lim", "Atrof-muhit muhofazasi" kabi dasturlar amalga oshirilmoqda. Ularning samarasi, asosan, ilg'or va interaktiv tashkiliy boshqaruv texnologiyalari, rag'batlantirish va eko-biznes modellari asosida amalga oshirilmoqda. Biroq ilg'or qonunchilik asoslarini mustahkamlash, fuqarolik jamiyati institutlarini keng jalb qilish, ba'zan esa mavjud qonunlar va qarorlarning amalda bajarilish samaradorligini oshirish zarurati dolzarb bo'lib bormoqda [5].

O'zbekiston milliy qonunchiligida quyidagilarga alohida e'tibor qaratish lozim:

- Har bir ekologik muammo uchun aniq javobgarlik shakllari va monitoring tartiblari joriy etish;
- Davlat va ijtimoiy nazorat tizimini mustahkamlash;
- Bozor iqtisodiyoti asosidagi ekologik rag'batlantirishni yo'lga qo'yish;
- Innovatsiyalar asosida ekologik xavfsizlik va yashil iqtisodiyot siyosatini yuritish;
- Yosh avlodning ekologik huquqiy savodxonligini oshirish va ongi tarbiyasiga doir maxsus dasturlarni kengaytirish;
- Raqamli yechimlar va sun'iy intellekt asosida atrof-muhit monitoringini tashkil qilish.

Kelgusida global miqyosda ekologik xavfsizlik borasidagi huquqiy me'yorlarni kuchaytirish, jamiyat va davlatning o'zaro ishonchini ta'minlash, atrof-muhit muhofazasiga oid ma'lumotlarni ochiqlik asosida yetkazish va ekologik islohotlarning ijtimoiy-iqtisodiy sohalarda ham o'z aksini topishini ta'minlash muhim hisoblansa, mamlakatimiz ekologik qonunchiligi ham innovatsion va zamonaviy talabga javob beradigan darajada bo'lishi kerak.

Xulosa

Yuqorida ta'kidlanganidek, iqlim o'zgarishi va tabiatga inson ta'sirining kuchayishi tufayli ekologik qonunchilikni zamonaviylashtirish va optimallashtirish dolzarb muammoga aylandi. Bugungi global hamda milliy chaqiriqlar zamirida jamiyat va davlat yelkalariga mas'uliyatli vazifa yuklanadi – ular zamonaviy qonunchilik asosida ekologik xavfsizlikka katta e'tibor qaratishi, yangi ilg'or yechimlarni joriy qilishi, xalqaro tajribani chuqur o'rganib, moslab milliy huquqiy asoslarni takomillashtirishi dolzarb ahamiyatga ega. Kelgusida esa mamlakatimizda ham, xalqaro maydonda ham ekologik qonunchilikni optimallashtirish orqali rivojlanish, barqarorlik, yashil iqtisodiyot va ekologik madaniyatni kuchaytirish mumkin. Shuningdek, har bir fuqaroni ekologik madaniyat va ongga ega qilib tarbiyalash, ularda atrof-muhitga e'tiborli bo'lish mas'uliyatini shakllantirish, nafaqat bugun, balki kelajak avlodlarga ham sog'lom va toza tabiatni qoldirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni. 2019 yil.
2. Madrahimov O. Ekologik huquq asoslari. Toshkent, 2018 yil.
3. Karimov S.A. Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi masalalari // O'zbekiston ekologik jurnali. Toshkent, 2020 yil.
4. Toshmatova D., Iqlim o'zgarishi: yangi chaqiriqlar va zamonaviy yondashuvlar. – "Barqaror taraqqiyot" ilmiy to'plami, 2022 yil.

5. “Yashil iqtisodiyot: rivojlanish konseptsiyasi va huquqiy asoslar”, O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi, Toshkent, 2021 yil.

6. Qosimov U., Ekologik qonunchilikni optimallashtirish yo‘llari // Juridik fanlar axborotnomasi, 2018 yil.